

KIBRIS TÜRK AĞITLARINDA KADIN CİNAYETLERİ*

Femlides in Turkish Cypriot Laments

Doç. Dr. Osman ERCİYAS**

ÖZ

Kıbrıs Türk halk edebiyatındaki ağıtlar, daha çok ağıt-destan özelliği taşıyan metinlerdir. İsimleri destan olarak geçse de trajik ölüm olaylarının yas tuturma amacıyla kaleme alınması bunların ağıt destan olarak değerlendirilmesini uygun kılmıştır. Özellikle 1930'lu yıllarda herkesçe bilinen kişilerin ve ailelerin yaşadığı dramatik hadiseler, halk ozanlarının ağıt destanlarına konu olmuştur. O dönemin popüler yazın türleri sayılabilecek bu metinler, Rum halk ozanları tarafından da yazılmış ve din, dil, ırk ayrımı gözetilmemiştir. Ağıtları yüzeysel bir bakışla ölenin arkasından söylenen hüznü sözler olarak tarif etmek yeterli değildir. Ağıtların psiko-sosyal ve kültürel yönden taşıdığı anlamları, mesajları çözebilmek ve doğru zeminde ele almak gereklidir. Ağıtların şekillendiği kültürel ortamların kendine özgü yanlarını ve farklarını ortaya çıkarabilmek bu noktada önemlidir. Ağıtlar evrensel anlatımlardır. Dünyanın değişik coğrafyalarında, değişik kültürlerinde ağıt özelliği taşıyan metinler vardır. İcra edildikleri yerler ve ifade şekilleri farklı olsa da ana temayı ölüm ve acı oluşturur. Benzer özellikleri taşıyan Kıbrıs Türk ağıtları, bu çalışmada 'kadın cinayetleri' yönünden ele alınmıştır. Kıbrıs Türk ağıtlarına konu olan 'kadınlar' genellikle mağdur veya maktul konumundadır. Öğretmen olarak görev yaptığı köyde aşığı tarafından bıçaklanan, ailesi katledilen veya dedikodu, kıskançlık sarmalında cinayete kurban giden kadınlardır. Kıbrıs Türk ağıtlarında kadın, ağıt söyleyen bir ağıtçı veya ağıt yazan biri konumunda değildir. Bilakis aşk serüveninin veya zorlu yaşamın merkezindedir. Ağıtlar, küçük bir toplum olan Kıbrıs Türkleri arasındaki toplumsal iletişim ağının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Ağıtlarda geçen kişiler ve karakterler Kıbrıs Türk insanının tanıdığı, sevdiği, herkesçe kabul gören kişilerdir. Toplumla kurulan bu iletişim ortamı destan ve ağıtların kaleme alınmasına zemin hazırlamıştır. Halk ozanlarının üslubu ve hadiseye bakış açıları bu destanlara şeklini vermiş, ağıt destan adıyla tasnif edilen bu metinlerde okuyucunun duygularına tesir etmek amacıyla özel çaba harcadığı görülmüştür. Benzetmeler, tasvirler, övgüler ve yergiler özenle icra edilmiş, kültür, yaşam biçimleri ve çevre özellikleri de ister istemez ozanın tavrını etkilemiştir. Kıbrıs Türk ağıtlarındaki 'kadın cinayetleri'ne odaklanan bu çalışma neticesinde söz konusu toplumsal yapı ve ağının ağıt destanlardaki kadına bakış tarzını etkilediği görülmüştür. Nitekim kadına saygı ve merhamet, diğer tüm edebî türlerde olduğu gibi Kıbrıs Türk ağıtlarında da kendini göstermiş ancak dönemin şartlarına bağlı olarak erkek egemenliğinin ön planda olması, mağdur ve maktul konumundaki kadının bireysel yönünü pek fazla öne çıkarmamıştır. İsteklerini ve sosyal hayattaki konumunu bir kadın gözünden değil gelenekçi yaklaşımın erkeğe biçtiği perspektiften görmüştür. Ölüm anlatılmış ancak ölüme giden sürecin muhakemesi yeterince yapılmamıştır. Bu çalışma, söz konusu hadiselerin toplumsal arka planını irdeleyerek ağıtlara yansıyan kadın figürünün toplum tarafından nasıl yorumlandığını ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Trajik ölümlerle sonuçlanan vakalarda, kadınların maruz kaldığı psikolojik ve toplumsal zorlukların yeterince eleştirilmediği, suçlu tarafa yönelik açık bir şekilde olmasa da masumiyet vurgusu yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmaya konu edilen bu gibi üslup ve anlatım özellikleri, incelenen ağıt destanlardan seçilen örnekler üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kıbrıs, ağıt, destan, kadın, cinayet.

ABSTRACT

Laments, which are products of folk literature, are mostly texts that have the characteristics of lament-epic. Even though their names are mentioned as epics, the writing of tragic death events in the form of mourning made it appropriate to count them as lament-epic. Dramatic events experienced by well-known people and families, especially in the 1930s, have been the subject of laments by folk poets. These texts, which can be considered as the popular literary genres of the period, were also written by Greek folk poets and there was no discrimination of religion, language and race. It is not enough to describe the laments as sad words said after the deceased with a superficial look. It is necessary to be able to decipher and correctly address the psycho-social and cultural meanings and messages of laments. At this point, it is important to reveal the unique aspects and differences of the cultural environments in which the laments are shaped. Laments are universal expressions. In different geographies and different cultures of the world, there are texts with lamentation features. Although the

* Geliş tarihi: 18 Nisan 2021 - Kabul tarihi: 12 Mart 2022

Erciyas, Osman. "Kıbrıs Türk Ağıtlarında Kadın Cinayetleri" *Millî Folklor* 133 (Bahar 2022): 128-144

** Lefke Avrupa Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Northern Cyprus TR-10, Mersin/Turkey, oerciyas@eul.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5327-6391.

places where they are performed and their expressions differ, the main theme is death and pain. Complaints of Turkish Cypriots with similar characteristics are discussed in the context of "femicide" in this study. The 'women' who are the subject of Turkish Cypriot laments are often the victims. In the village where he works as a teacher, his lovers are jealous women killed by their families or killed in a gossip spiral. Women are not in the position of lament in Turkish Cypriot laments. Rather, it is at the center of a love affair or a difficult life. Laments played an important role in the formation of the social communication network among the small community of Turkish Cypriots. The persons and characters in the laments are those that Turkish Cypriots know, love and are widely accepted. This communication environment established with the society paved the way for the writing of epics and laments. The style and perspective of folk poets have shaped these images. In these texts, which are classified as laments, it has been observed that a special effort is made to affect the emotions of the readers. Parables, descriptions, eulogies, and satires are carefully crafted; culture, lifestyle and environmental characteristics inevitably affected the poet's attitude. As a result of this study, which focuses on "femicide" in Turkish Cypriot laments, it has been observed that the social structure and perception in question affects the view of women in laments. As a matter of fact, as in all other literary genres, respect and compassion for women showed themselves in Turkish Cypriot laments. However, the fact that male dominance was at the forefront depending on the conditions of the period did not highlight the individual side of the victim and the victim. He saw his wishes and his place in social life not from the eyes of a woman, but from the point of view of the traditional approach to men. Death is told; however, the reasoning of the process leading to death has not been adequately done. This study examines the social background of the events and reveals how the female figure reflected in the laments is interpreted. Cases resulting in tragic deaths, psychological and social difficulties faced by women have not been sufficiently criticized. Although it is not clearly against the guilty party, it has been determined that the emphasis is on innocence. Such style and narrative features, which are the subject of the study, were evaluated through the examples selected from the examined elegies.

Keywords

Cyprus, lament, epic, woman, murder.

Giriş

Kıbrıs Türk halk edebiyatının önemli türleri arasında yer alan ağıtlar, çoğunlukla toplum tarafından sevilen kişilerin ölümü veya bunların yaşamış olduğu trajik olaylar üzerine söylenmiş ve yazılmıştır. Halk arasında bu türler için destan adlandırması da yapılmıştır. Ancak hüznün ve matem içeren bu sözler gerçekte ağıttır. Diğer bir ifadeyle ağıt destanlardır. Ağıtlarda yitip giden sevilenlere dönük acılar, özlemler ve hatıralar dile getirilir. Hüznün yanında öfke de vardır ağıtların içinde. Yas tutulan kişinin ölümünü sorgulama, suçluları cezalandırma isteği ve buna sebep olanlara yönelik kızgınlıklar da görülebilir ağıtlarda. İsyân derecesine varan ağıtların olduğu da bilinmektedir. Genel tanımla ağıt, 'Bir ölüm olayı ya da üzücü, acı bir olayın ardından söylenen bir halk türküsü çeşidi; ölen ya da başından acı bir olay geçen kişinin iyi davranışlarını ve yaşamındaki önemli olayları anlatan sözler' olarak ifade edilir (Feyzioğlu 2010: 74). Anadolu'daki ağıtlara bakıldığında kadın başroledir. Ağıt yakıcı, ağıt söyleyici, acıyı dillendiren kişi olarak kadın öne çıkar. Ölümün tazeliğinde ağıt yakan bir kadını dinlerken hüzünlenmek, gözlerdeki yaş gizlemek mümkün değildir. Yanan yürekte doğarak dilden süzülen bu sözlerin etkisi kolay tarif edilemez. 1934 doğumlu Kıbrıslı Türk Araştırmacı Mahmut İslamoğlu, Kıbrıs'ta geçmiş dönemlerde kendi köyü olan Binatlı'da 'akraba ölümlerinin arkasından kafiyeli sözler, ağıtlar söylenmesine şahit olduğunu; ancak bunların kayda geçirilememesi sonucu unutulup gittiğini' üzümler ifade eder (Atun 2003: 371). Ağıtlar evrensel anlatımlardır. İnsanı merkeze alan ve onu bir şekilde yansıtan ve yeri geldiğinde onu rahatlatan inlemelerdir. Dünyanın değişik coğrafyalarında, değişik kültürlerinde ağıt özelliği taşıyan metinler vardır. İcra edildikleri yerler ve ifade şekilleri değişse de ana temayı ölüm ve acı oluşturur. İnsanların rahatlamak, belki de kaybettikleri sevdiklerini yâd etmek için başvurdukları edebî bir türdür. Bunun yanında ağıtlar 'ölümün silah, eşya

ve kıyafetlerinin sergilenmesi ve törene katılanların koro hâlinde ağlamalara katılmasıyla dramlaştırmalı bir gösteri' haline de gelebilir (Esen 1997: 29). Ağıtları yüzeysel bir bakışla ölenin arkasından söylenen hüznü sözler olarak tarif etmek yeterli değildir. Ağıtların psiko-sosyal ve kültürel yönden taşıdığı anlamları, mesajları çözebilmek ve doğru zeminde ele almak gereklidir. Ağıtların şekillendiği kültürel ortamların kendine özgü yanlarını ve farklarını ortaya çıkarabilmek bu noktada önemlidir. Ağıtları ele alırken ve onları anlamaya çalışırken üretim sürecinden başlamak gerekir. Ağıtları kim yazar, kim söyler, kim dinler? Bunların toplum içindeki yeri ve işlevi nelerdir? Şüphesiz bu süreçler ve roller toplumlara göre farklılık arz eder. Hepsi ayrı birer araştırma konusudur. Bu çalışmanın kapsamı gereği sözü edilen hususlara kısaca değinilmiş ve Kıbrıs Türk edebiyatındaki ağıtlara ve bu ağıtlardaki kadının yerine vurgu yapılmıştır. Türk halk edebiyatı ve Türk kültürü çerçevesinde bakıldığında ağıtların halk ozanları ile ağıtçı kadınlarla ilişkili olduğu görülür. Cenazede, ölü evinde veya ölünün arkasından tertip edilen bir merasimde duyulan ağıt sözleri her zaman merhumun yakınlarına ait olmayıp halk ozanları tarafından yazılmış olabilir. Vefat edenin yakını olarak o kişiyle ilgili samimi duygularını dile getirip ağlayan ve ağıt söyleyenler ayrı tutulmalıdır. Doğal ve doğaçlama olarak sarf edilen bu sözler belki de gerçek ağıtlardır. Ağıt söyleyenler açısından bakıldığında yukarıda da ifade edildiği gibi kadının icradaki rolü büyüktür. Bu kişi bazen aileden bir kadın, bazen de ağıtçı kadınlardır. Ozanların şiir, türkü edasında söyledikleri ağıtlar yanında nadir de olsa erkeklerin ağıt söyledikleri yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Görkem 2001). Ancak erkeklerin ağıt yakıp feryat etmesinin toplumda hoş karşılanmaması nedeniyle bu tür örnekler çok fazla rastlanmaz (Uzunoğlu 2019: 122; Tarçın 2020: 256). Atarşik toplum yapısı doğal olarak erkeği geriye çekmiş, duygu ve merhamet temsilcisi olarak bu ortamlarda kadına rol vermiştir. Nitekim bazı araştırmalar erkeğin hâkim olduğu toplumlarda ağıtların, kadına yaratıcılığını ifade etmek için tanınan sayılı olanaklardan birisi olduğunu ve ağıtlar aracılığıyla her yaşta kadının toplumsal konumlanması ve yaratıcılığı konusunda fikir elde edilebileceğini öne sürmüştür (Aydın 2006: 109). Buna karşın Kıbrıs Türk ağıtlarında kadın, ağıt söyleyen bir ağıtçı veya ağıt yazan biri konumunda değildir. Bilakis ağıtlardaki aşk serüveninin veya zorlu yaşamın içindedir. Ayrıca bu kadınlar acılar çekmiş, toplumsal manada sıkıntılar yaşamış, uğruna cinayetler işlenmiş veya cinayetlerin bizzat kurbanı olmuş kadınlardır. Ağıtlar, küçük bir toplum olan Kıbrıs Türkleri arasında yayılmış ve toplumsal iletişim ağının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Ağıtlarda geçen kişiler ve karakterler Kıbrıs Türk insanının tanıdığı, sevdiği, kabul gören kişilerdir. Bir şekilde kendini tanıtarak ülke çapında bilinir hâle gelmiş bu gibi insanların icraatları her zaman merak uyandırmış ve dikkatleri çekmiştir. Halk edebiyatı ürünleri veren ve bu doğrultuda ilgi çekici malzeme arayışında olan halk şairleri, söz konusu kişi ve olayları konu edinerek taşradaki köylüye ve merkezdeki kentliye ulaşmayı denemiştir. Çobanoğlu'nun ifadesiyle 'Destanların kâğıtlara bastırılıp sokaklarda satılmasıyla birlikte halk şairlerinin dinleyici/okuyucu yapısı kitleleşmiştir' (Çobanoğlu 2000: 143). Toplumla kurulan bu iletişim ortamı destan ve ağıtların yazılmasını sağlamıştır. *Hasan Bulliler, Doktor Behiç, Cambaz Ali, Tercüman, Çoban Yusuf, Arap Ali, Cemal Mida, Laptalı Kamil Efendi, Köfünye Çifte Cinayeti, Fatma Hanım, Habibe Kızı ile Sürur Arap* gibi kişiler ve olaylar üzerine yazılan destanlar, ağıtlar Kıbrıs Türk halk edebiyatının önemli zenginlikleri arasında yer alır. Bir kısmı sözlü kültürden doğmuş ve sonrasında yazıya aktarılarak günümüze ulaşmayı başarmıştır. Destan ve ağıt kavramlarının birlikte ele alınması, Kıbrıs'taki bu iki edebî türün birbirine yakın olmasından ileri gelir. Destanların konu edindiği olay ve durumların çeşitliliği bağlamında

düşünüldüğünde, destan ve ağıtların kesişme noktası daha rahat anlaşılabilir. Kıbrıs'taki destanlar da genel kabule uygun şekilde daha çok 'başkaldırı ve kanun kaçakları' konularını içermekte ve Kıbrıs'taki ozanlar, adada meydana gelen çeşitli siyasal, politik, cinayet, aşk, kaza ve hırsızlık gibi olayları Türk ve Rum ayrımı yapmaksızın kahvehanelerde geniş halk kitlelerine aktarmaktaydı (Akçam 2019: 247). Âşık tarzı şiirin yazılı kültür ortamına geçişiyle birlikte görülen yöntem farklılıkları Kıbrıs Türk halk edebiyatı ürünlerinde de kendini göstermiş ve yas tuturmaya yönelik kaleme alınan metin türleri destan kapsamında değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili önemli çalışmaları bulunan Çobanoğlu'nun da belirttiği gibi 'Destanlar tıpkı koşmalar gibi tek ve bu türe has bir ezgi ile değil birden çok ezgi ve bu ezgilerin varyantlarıyla söylenirler. Eğer destanda ele alınan bir konu ölümse ve yas tuturmaya yönelik bir anlatım tutumu (eda) taşıyorsa ağıt havasıyla çalınır ve söylenir' (Çobanoğlu 2000: 34). Kıbrıs Türkleri ile ilgili olan ve o dönemde Kıbrıs'ta yankı bulmuş olaylar için Rum ozanların kaleme aldığı destan ve ağıtlar da dikkat çekicidir. Söz konusu anlatıların ölümle ilgili olanları daha çok *Ağıt* adıyla kategorize edilmiştir. Kıbrıs Türk ve Rum ağıtları üzerine kapsamlı çalışmalar yapmış olan Öznur'un ifade ettiği gibi 'Kıbrıs Türk halk edebiyatında ağıt, daha çok destan olarak bilindi ve öyle yazılıp söylendi ama bunlar gerçekte ağıt türüne girmekteydi' (Öznur 2019: 115). İletişim imkânlarının kısıtlı olduğu o yıllarda, halkın ilgisini uyandıracak olayların etkileyici bir üslupla yazıldığı ve yeri geldiğinde ücret karşılığı broşür olarak satıldığı da görülür. Bazı ağıtların sonunda yer alan şu satırlar söz konusu ücret bahsine örnek olarak verilebilir: Rum ozan Haralambos Mihail Azinas'ın Fatma Hanım için yazdığı ağıdın son cümleleri: '*...buraya kadar bütün olay son bulmuştur. Yakınıma buyurun beyler, broşür alın. Siz de birer kağıt alın ki satış yapabileyim...*'; Kıbrıslı Türk ozan Mustafa Hulusi'nin Süleyman Şevket ağıdında geçen ifade: '*...buraya kadar, hikayeye son veriyorum. Memnun olanlarınız kitapçık alsın diyorum. Bir kuruşa satıyorum, benden esirgemeyin. Alın, okuyun bunları, derhatır eyleyin...*' (İslamoğlu & Öznur 2010: 17-89). Görüldüğü gibi dillere destan olmuş dediğimiz olaylar ve kişiler Kıbrıs halk kültüründe kendine yer bulmuş ve bugünün nesillerine ulaşmıştır. Önemli olan aktarım sürecidir. İster destan ister türkü ister ağıt diyelim, merkezde insan vardır. Kültür ve toplum yaşamından kesitler, insan ruhuna seslenen tasvirler vardır.

Kıbrıs Türk Ağıtlarında Kadın Cinayetleri adlı bu çalışmada ele alınan metinler aslında *ağıt destan* şeklinde ifade edebileceğimiz türlerdir. Her iki türün özelliklerini taşıması nedeniyle bu isimlendirmenin uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Nitekim Anadolu ağıtları üzerine yapılan bazı çalışmalarda da aynı tasnif kullanılmış ve bu ürünler için 'Yas tuturmaya yönelik türler' açıklaması yapılarak ağıt destan tanımı kabul edilmiştir. (Parmaksız 2006: 155). Kıbrıs Türk ağıt destanları üzerine yoğunlaşan bu çalışma, Kıbrıs Türk ağıtlarındaki kadının maruz kaldığı olayları ve cinayete kadar giden süreçleri değerlendirme maksadını taşımaktadır. Bu amaca bağlı olarak, söz konusu türe dâhil olan ve Kıbrıs Türk kadınına işleyen ağıt destanlar tespit edilmiş ve bunlar üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Kıbrıs Türk ağıtları ve destanları üzerine genel birtakım değerlendirmeler içeren ve bu ürünlerin Kıbrıs Türk halk kültürü ve toplum yaşamı açısından önemini vurgulayan değerli çalışmalar yapılmıştır (Gökçeoğlu 1993/2003; İslamoğlu ve Öznur 2010; Akçam 2019; Sayıl, 2001/2003; Kaba 2015; Fedai 2002; Atun 2003). Bu çalışmaların folklorla yaptığı katkıyı özel bir alan üzerinde, kadın cinayetleri noktasında yoğunlaştırıp irdelemek maksadıyla hareket edilmiş ve *Kıbrıs Türk Ağıtlarında Kadın Cinayetleri* adlı çalışmaya malzeme teşkil edebilecek ağıtlar seçilmiştir. Böylelikle Kıbrıs Türk halk edebiyatı

kaynaklarında incelenmeyi bekleyen ve diğer sosyal bilim araştırmalarına veri oluşturabilecek bir konunun literatüre kazandırılması hedeflenmiştir.

Kıbrıs Türk toplumunun belli bir dönemine damga vuran bu gibi hadiselerin halk edebiyatı ürünü ağıt-destanlara ne şekilde yansdığı tespit edilmeye çalışılırken, söz konusu metinlerin o dönemde nasıl konumlandırıldığı, topluma ne şekilde hitap ettiği, sosyal ve kültürel yapının metin yazarlarını hangi yönden etkilediği sorularına cevap aranmıştır. Ayrıca ele alınan metinlerde, çalışmanın odaklandığı cinayetlere sebep oluşturan etmenlerin arka planı ve bunun hadiselerle olan etkisi üzerinde durulmuştur.

1. Dedikodu/kıskançlık cinayeti ve Fatma Hanım

Tarih 10 Mayıs 1924. Bundan yaklaşık 100 yıl önce Lefkoşa’da, şehrin merkezinde bir aile cinayeti meydana gelir. Toplumda saygın bir yeri olan, soylu bir aileden gelen, herkes tarafından yardımsever olarak bilinen ve çoğu zaman fakirleri ücretsiz tedavi ettiği söylenen Doktor Behiç, bir anlık öfkesine yenik düşünce 22 yaşındaki karısını, iki çocuğunun annesi Fatma’yı üç kurşunla hayattan koparır. Ardından hastalıklara yakalanacak kadar pişman olsa da geri dönüş yoktur. Fatma Hanım toprağa, kendisi darağacına, öksüz ve yetim kalan kızları Süeda ile Zekiye de kaderin acımasız kollarına teslim olur. Bu olay Kıbrıs’ta büyük yankı uyandırır. Türk, Rum, Müslüman, Hristiyan fark etmez. Ada insanı bundan etkilenir, hüzünlendir. Bir aile yok olmuş, dağılmıştır. Her ikisi de köklü bir aileden gelen gelen karı koca arasındaki bu trajik vakanın nedenleri sorgulanır, günlerce konuşulur. Doktor Behiç’in tutuklanma ve yargılanma süreci de aynı şekilde takip edilir. Bir asır öncesinin iletişim olanakları bağlamında düşünüldüğünde, ortalama bir vatandaşın ülkedeki gelişmelerden haberdar olması, gündemi takip edebilmesi oldukça sınırlı düzeydedir. Kulaktan dolma bazı bilgiler doğru yanlış, eksik tamam bir şekilde aktarılır. Ancak insanların böylesine trajik olaylara ne kadar çok ilgi duyduğu, merak saldığı bilinir. Daha fazlasını, ayrıntılarını bilmek ister. Bu insanî bir özelliktir ve günümüzde de aynı şekildedir. Nitekim geçmişteki bu tür olaylar, güncel çalışmaların konusu olmuş ve kitaplaştırılmıştır (Sayıl 1988; Kaba 2015). Türk yazın hayatının farklı türlerinde aile içi anlaşmazlığa dayalı benzer hadiselerle rastlanmaktadır (Ayvazoğlu 2019: 288). Sözü edilen merak giderme, öğrenme ihtiyacı o dönemin koşullarında destan, ağıt, türkü gibi halk edebiyatı ürünleriyle karşılanmış ve insanları memnun etmiştir. Gözlem ve ifade yeteneği olan kişiler ve halk ozanları, toplumun bu isteğine cevap vermiş, yukarıdaki bölümde de vurgulandığı gibi, bundan maddi gelir de elde etmişlerdir. Fatma Hanım Ağıdı veya diğer adıyla Doktor Behiç Destanı, işte böyle bir ortamda kaleme alınır. Ağıdın yazarı, o dönemde Doktor Behiç’in mahkûm olarak tutulduğu hapisanede görev yapan gardiyanlardan Ahmet Babacan’dır. 1965 yılında vefat eden ve halk şairliği yönü de olan Babacan, kitap okumayı ve boş zamanlarında yazıp çizmeyi seven bir kişi olarak anlatılır (İslamoğlu & Öznur 2010: 19). Doktor Behiç’i yakından görme ve olayın ayrıntılarını öğrenme şansı olduğu için tarihi vesika sayılabilecek bir ağıt destan yazmıştır. Rum halk şairi Haralambos Mihail tarafından Rumca yazılan Fatma Hanım Ağıdı da önemlidir. Fatma Hanım’ı ele alış tarzında Türkçe ağıt ile bazı farkları vardır. İleriki bölümlerde yeri geldikçe bunlara değinilecektir. Aynı trajik olayları konu edinen küçük çaplı türkülerin Kıbrıs’ta var olduğunu ve bazı araştırmacıların bu ağıtları türkünün bir alt kolu olarak değerlendirdiğini de belirtmek gerekir. ‘Dr. Behiç’in Türküsü, Fatmam, Feryat’ adlı türküler buna örnek olarak verilebilir (Öznur 2019: 115). Benzer şekilde Anadolu’daki ‘ağıt destanların zamanla farklı icra bağlamlarında değişik ezgilerle icra edilerek türküleştiği’ bilinmektedir (Çobanoğlu 2000: 36).

1.1. Ölüme götüren süreç

1920’li yıllarda meydana gelen bu cinayet olayının yankıları kısa süre içinde tüm ülkeye yayılır. Kıbrıs Türk toplumu, aşına olduğu ve birçok kişi ve çevre tarafından itibar gören bu köklü ailenin başına gelenleri şaşkınlıkla karşılar. Hadise ilgili birçok söylenti ortaya çıkar ve yorumlar yapılır. Olayın gerçek sebepleri ve cinayete giden süreç henüz etraflıca aydınlığa kavuşmamışken, her dönemde olduğu gibi burada da farklı iddia ve görüşler ileri sürülür. Cinayetin sebepleri ve oluş şekline yönelik farklı hikâyeler uydurulur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu farklı anlatımlara/bilgilere yer verilmiştir. Psiko-sosyal bir varlık olan insanın kompleks yapısı, anlık değişebilen ruh dünyası, öfke anında kendini kaybetmesi gibi durumlar, kişiler hakkında kesin yargıda bulunmayı zorlaştırır. Doktor Behiç, genel anlamda toplum içerisinde itibar gören, toplumun sevgi ve saygısını kazanmış biridir. O nedenle hadisenin meydana gelişi, Doktor Behiç’in bu şekilde bir anlık öfkeye yenik düşmesi konuları farklı biçimlerde yorumlanır. Sonraki bölümlerde değinileceği gibi Fatma Hanım’ın bayan arkadaşları üzerinden ortaya çıktığı söylenen aile içi anlaşmazlık veya organize edilmiş dedikodu sarmalından bahsedilir. Sebepleri ne olursa olsun neticede bir aile yok olmuştur. Planlı veya kendiliğinden gelişen bu süreç bir şekilde aile cinayetine zemin hazırlamıştır. Buna sebep olan kişisel ve toplumsal etkenlerin daha farklı çalışmalarda etraflıca ele alınması gereklidir. Sözü edilen psikolojik ve toplumsal konulara tam anlamıyla cevap bulunduğu takdirde olayın gerçek yüzü aydınlanmış olacaktır. Kabul etmek gerekir ki bunların tümünü gerçek manada çözümlenemeyip açıklığa kavuşturmak mümkün değildir. Eldeki vesikalardan ve sözlü tarih aktarımlarından yola çıkıldığında belli dereceye kadar yorumlar yapılabilir. Bu çalışmada izlenen yöntem de aynıdır. Fatma Hanım Ağınının Türkçe ve Rumcası incelendiğinde; olayla ilgili yazılanlar dikkate alındığında çoğunlukla aynı noktada birleşen hususlar ortaya çıkıyor. Ancak cinayetin gerçekleşme zamanı, şekli ve sebeplerine yönelik farklı görüşlerin olduğunu belirtmekte fayda vardır. Söz konusu farklı anlatım ve yorumların ele alınmasıyla, hadisenin gerçek manada anlaşılmasına yönelik katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Cinayet anı ile ilgili Fevzioğlu’nun aktarımı şöyledir:

‘Öfkesi, hırçınlığı ve kıskançlık krizi ile hızlıca koşar eve. Merdiven basamaklarından aşağıya inmeden, ‘ne var ne oluyor?’ telaşında alt kat salon girişinden kendisini korku ve panikle izleyen Fatma Hanım’ın gövdesine peş peşe üç el ateş eder’ (Fevzioğlu, 2017).

Öznur’un aktardığı bilgilerde ise, kıskançlığı tetikleyen sebepler daha ayrıntılı verilmiş ve Doktor Behiç ile Fatma Hanım’ın sosyal yaşam ve arkadaş çevresi konusunda anlaşmazlık içerisinde olduğu belirtilmiştir. Doktor Behiç, eşinin bazı ailelerle görüşmesine karşı çıkar, Müslüman bir kadın olarak daha mutaassıp yaşaması yönünde baskı yapar. Merhumun erkek kardeşi Mehmet Bey’in mahkemeye verdiği ifade Doktor’un Fatma Hanım’a ‘Bundan sonra emrim mucibince hareket etmelisin. Katiyyen Hacı Ayşe emsali bazı namus perdesi altında ihtifa edenler ile ihtilat etmeyeceksin’ şeklinde uyarılar yaptığı dönemin gazete haberlerine yansır (Fedai 2002: 116). Öznur’un çalışmasında ayrıca Doktor’un içkiye düşkün olduğu, çoğu zaman geç saatlerde evine gittiği anlatılır. Yine böyle bir günde Fatma Hanım’ın buna karşı çıkıp annesinin evine gitmek istemesi ve sonrasında gerçekleşen cinayet şöyle aktarılır:

‘Dr. Behiç’in eve geç geldiği bir akşam eşi onu uyarır. Onun pozisyonunda birinin daha düzenli olması gerektiğini söyler ve tartışma böyle başlar. Doktor, karısına sert davranır, iter kakar. Bu davranışları içine sindiremeyen Fatma Hanım, çarşafını giyer ve annesinin evine gitmek için sokak kapısına yönelir. İşte o anda gözleri kıskançlıktan

dönmüş olan eş, belki de içinde bulunduğu çaresizliğin de etkisiyle silahı alır ve 22 yaşındaki gencecik anneyi sırtından vurur’ (Öznur 2019: 119).

Aile düzeni ve sosyal yaşam konusundaki anlaşmazlıklar, kıskançlık, içki düşkünlüğü ve buna bağlı tartışmalar günün sonunda bir aileyi yok etmiştir. Öte yandan, köklü ailelere mensup bu karı kocaya yönelik komplo kurulduğu iddiası da dikkat çekicidir. İngiliz yönetimine karşı olan ve siyasette gelecek vadeden Doktor Behiç’i ortadan kaldırmak için planlı bir dedikodu sarmalı yaratıldığından ve onun eşini öldürecek noktaya getirildiğinden söz edilir (Fevzioğlu 2017). Yine benzer şekilde onun ‘Türkiye ile Birleşme’ adlı gizli bir örgütün üyesi olduğu, hatta Mağusa’daki İngiliz kampından Türk esirleri kaçırmaması nedeniyle tutuklanıp arkadaşları ile birlikte Girne Kalesinde bir süre hapsedildiği, sonrasında bilinçli şekilde ortaya atılan asılsız iddialarla cinayete yöneltildiği ve cinayetin ardından hukuk sürecinin tamamlanması beklenmeden alelacele idam edildiği savunulur (Bozkurt 2015: 30-31). Bu görüşlerin doğruluk payı mutlaka vardır ancak Fatma Hanım netice olarak kıskançlık krizi geçiren ve öfkesine yenilen bir eş tarafından öldürülmüştür. Fatma Hanım’ı ve eşini bu derecede karşı karşıya getiren sebepleri aramak gerekiyor. Fatma Hanım’ın kalçasında siyah benler olduğu, hamama giden kadınların bunu görüp etrafa yaymasıyla kötü niyetli insanların Fatma Hanım’daki bu özelliği kullanarak birtakım asılsız dedikodular çıkardığı söylenir (Fevzioğlu 2017). Doktor Behiç’i cinayete sürükleyen olayların bu şekilde geliştiğine yönelik düşünceler ağır basmaktadır. Şayet planlı bir istihbarat faaliyeti söz konusu ise, bununla ilgili bir işaret veya bilginin alınıp alınmadığı konusu ayrıca değerlendirilmelidir.

Ön yargılardan, kişisel görüş ve iddialardan bağımsız olarak düşünüldüğünde, toplumsal baskı ve yozlaşmanın bir silah haline geldiği ve bu silahın önce Doktor Behiç’i, ardından eşini öldürdüğü sonucuna varılabilir. Netice olarak Doktor Behiç, halk içinde fazlaca yer alması ve iştret ortamlarında sıkça bulunması nedeniyle doğru veya yanlış birçok konuşmaya şahit olmuş, kulağına birçok söylentiler fısıldanmış ve kendini bu dedikodu sarmalından kurtaramamıştır. Böylece, kadına yönelik şiddetin ele alındığı çalışmalarda da vurgulandığı gibi ‘Sözel uyarıdan fiziksel şiddete ve hatta öldürmeye kadar gidebilen şiddet’ vuku bulmuştur (Ceylan, Doğulu & Akbaş 2016: 51). Fatma Hanım cinayetinden bugüne yaklaşık 100 yıl geçmiş olmasına karşın, kadın cinayetleri dünyanın birçok ülkesinde görülmeye devam etmekte, devletler tedbirlerini artırıp cezalar yükseltile de bunun önüne geçilememektedir. Doktor Behiç’in bu söylentilere inanmasını kolaylaştıran en önemli etken, içinde yaşadığı çevresel faktörlerdir. Planlı veya kendiliğinden oluşan bu sarmalı yıkamamış ve çözümü eşini öldürmekte bulmuştur. Onu bu menfur olaya sevk eden ortamın kötü niyetli aktörleri bir anda ortadan kaybolmuş ve mahkemede kendini savunacak bir avukat dahi bulamamıştır.

Ataerkil toplumlarda kadının sadece bedeni değil varlığı da bir meta olarak görülmemekte, alınıp satılabilmekte ya da Doktor Behiç Bey ve Fatma Hanım örneğinde olduğu gibi koca tarafından kadının sosyal çevresi, davranışları, hatta düşünceleri bile kontrol altına alınmaya çalışılabilmektedir. Carry ve Torres, meta olarak görülen kadının özgürleşmeye çalıştığı noktada kadın cinayetlerinin daha fazla artma eğilimi gösterdiğini ve erkeğin kadın bedeni üzerindeki egemenlik ve üstünlüğünü yitirmesi durumunda bunun fiziksel bir saldırı ya da cinayete sonuçlanabileceğini belirtmişlerdir (Carry ve Torres 2010). Öldürmeyle sonuçlanan bu tür kadın cinayetleri sonunda failerin kadına yönelik iddia ettikleri ‘uygunsuz davranış’ suçlamasının mahkemeye hafifletici sebep olarak kabul edildiği vakalar da yakın tarihimizde yer almaktadır (Aksın 2016: 563). Kültürel ve toplumsal yapının bu gibi cinayetler üzerindeki etkisini araştıran Kolburan’ın ifade ettiği

gibi, ‘Kadının her türlü davranışından kendini doğrudan sorumlu gören erkekler, kendilerini hem kadını savunmakla hem de toplumsal normlara karşı gelen kadınları cezalandırmakla yükümlü’ görebilmektedir (Kolburan 2017: 197). Doktor Behiç ve Fatma Hanım olgusuna dönüldüğünde, Fatma Hanım’ın evi terk etmek için çarşafını giymesi, başka bir deyişle erkeğin hükümlerini reddetmesi sonunda canından olduğu görülmektedir. Sonuç olarak Doktor Behiç’in elinde bir silaha dönüşen toplumsal baskı unsurlarının bu bağlamda ele alınması uygun gözükmemektedir.

1.2. Türkçe/Rumca yazılmış ağıtlarda Fatma Hanım ve Doktor Behiç

Fatma Hanım Ağıdı’nın Türkçesi Kıbrıs Türk Edebiyatında Doktor Behiç Destanı olarak bilinir. Ağıdın yazarı halk ozanı Ahmet Babacan, Doktor’un idama götürülmesine kadar yaşanan sürece yakinen tanıklık etmiş, Doktor’un yaşadığı pişmanlıkları ve ıstırapı gördükçe ona acımış ve bunları kaleme alarak destansı bir tür ortaya koymuştur. Babacan’ın kaleme aldığı destanı iki bölümde ele almak gerekir. İlk bölümde cinayet anlatılır, Fatma Hanım’ın güzelliğinden, masumiyetinden söz edilir. Ozanın bu tutumu genel olarak Türk destanlarında karşılaşılan ‘kadına yönelik saygı, sevgi ve sadakat’ tutumu ile benzerdir (Şirin 2010: 46). Geleneksel halk edebiyatı ürünleri yanında modern şiirde de aynı şekilde kadına saygı ve değer atfetmenin, hatta onu ezilmiş bir sınıfın bir temsilcisi olarak görmenin örnekleri çoktur (Yardımcı 2021: 140). Destanın devamında merhumenin ölümü sonrası yaşanan üzüntüler tasvir edilir ve bu ilk bölümlerde Doktor Behiç bir canı olarak nitelendirilir:

(...) Çok eziyet etdi, teslim olmadı canı, bir haberde geldi Kumandan Dillire Yani
(...) Sövida ile Zekiye’yi öksüz bıraktın Behiç, Iskatça bu cinayet yanına kalmaz (...) Aynı gece naklolundu mahpushaneyeye canı (İslamoğlu & Öznur, 2010: 21-30).

(...) Al kanlar içinde o güzelim Fatma’yı (...) Bir set üzerinde hastaneye götürdüler maktule kızı, tuvaleti bozulmamış yanakları kırmızı, melek gibi gözleri kaldı açık, hokka gibi yumulu ağzı (...) Çünkü abdest dutmazdı akardı kan, kalmadı bu güzel kıza ağlamayan (İslamoğlu & Öznur 2010: 21-30).

Destanın ikinci bölümünde Doktor Behiç’in cinayet sonrasında yaşadığı fiziksel ve ruhsal sıkıntılar, pişmanlıklar anlatılır. Onu felç olmaya kadar götüren vicdan azabı dile getirilir. İlk bölümde canı ve acımasız olarak nitelendirilen Doktor ikinci bölümde bir nebze affedilmiş gibidir. Onun gerçekte iyi bir insan olduğu, insanlar tarafından çok sevildiği, namuslu ve dürüst olduğu ancak olay anında sarhoş olması nedeniyle bu suçlu işlediği ifade edilir. Aslında yazarın bu tutumu, yani tarafları açıkça suçlu göstermekten kaçınması ve olumlu ifadelerle yer vermesi, genel olarak yazılı kültür ortamı destancılığında vardır. Konuyla ilgili önemli saha çalışmaları bulunan Çobanoğlu, ozanların tarafları suçlayıcı bir tavra girmeyi ‘taraflardan birini küstürüp düşmanlığını çekmekten kaçınmak’ gibi pratik nedenlerle tercih etmediklerini ifade eder ve Âşık Şaban Sakal’ın şu sözlerine yer verir: ‘Şimdi bir cinayet destanı yazarken bir tarafı çok tutup korumak bizim görevimiz değildir. Mutlaka haksız bir taraf vardır ama bunu bilmek için olayı çok incelemek gerekir’ (Çobanoğlu 2000: 218). Destan yazarı Babacan’ın, her ne kadar tarafsız bir tutum sergilemeye çalışsa da aşağıda ve ilerleyen bölümlerde görüleceği üzere Doktor’dan yana ağırlık koyduğu sezilmektedir:

(...) Yahu bir kimse refikasına kasdi olarak kıyar mı, eğer sarhoş olmasa idi, hiç şeytana uyar mı? (...) Kıbrıs gaip etti büyük bir adam, o kadar maraz etmezdim ölseydi anam (...) Nasip değil böylesin, doğuramaz her ana (...) Çok kızlar su içerdi Doktorun şerefine, adına, baş kaldırıp bakmadı erkeğine kadına (...) Nalet olsun işreti (içkiyi) icad

edene, andan gelir her bela, işte sarhoşluk aleminde başına açmış büyük bela (İslamoğlu & Öznur 2010: 21-30).

Ozan yer yer Doktor'un ağzından konuşur, onun sözlerini aktarır. Doktor'un bir komploya maruz kaldığı ve yargı sürecinin doğru işletilmediği inancı destan yazarını da etkilemiş gibidir. Doktor'un zindanda hastalanıp felç olmasıyla zaten bu dünyada cezasını çektiğini düşünmektedir. Ozanın destandaki kişilere yönelik bakış açısını irdelerken, Kıbrıs'taki destan, ağıt, türkü gibi halk edebiyatı ürünlerinin halk nazarındaki yerine de kısaca temas etmek uygun olacaktır. Kıbrıs Türk halkı, Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı İngilizlere kiraladıktan sonra varlık mücadelesine girişmek zorunda kalmış bir halktır. Kendini bu topraklarda ezdirmemek için uğraş vermiş gerek İngiliz idaresinin baskıcı tutumuna gerek Rumların yıldırma faaliyetlerine karşı direnmiştir. Varlık mücadelesi Kıbrıs'ın İngiliz idaresine geçtiği 1878 yılında başlar. Ardından İngiliz yönetiminin 1914'te adaylı ilhak etmesiyle aynı zamana denk gelen I. Dünya Savaşı ve savaşın uluslararası dengeleri ile Türkiye bağlantıları Kıbrıs'taki yaşamı doğrudan etkiler. İngilizler savaşa odaklandığı için Kıbrıs'ı ikinci plana atar, burada kurdukları baskıcı yönetim ile işlerin yürüyeceğini düşünür. Bu yönetim anlayışına ekonomik sıkıntılar da eklenince Kıbrıs'ta bir boşluk meydana gelir. Rumlar bu ortamdan yararlanarak kendi çıkarlarına yönelik çalışırken özellikle kırsal bölgelerde güçlünün zayıfı ezdiği bir manzara görülür. Yöneticiler de ister istemez güçlünün yanında yer almak zorunda kalınca işin içerisine yolsuzluklar, haksızlıklar, hukuksuzluklar girer. Birçok cinayet, hırsızlık olayı örtbas edilir. Kıbrıslı Türkler, özellikle azınlıkta oldukları bölgelerde ve köylerde yalnızlığa itilmiştir. Çoğu zaman dertlerini anlatacakları dürüst yetkililere ulaşamazlar. Savaşın ve ekonomik sıkıntıların doğurduğu böylesine çetin bir ortamda dayanışma kaçınılmazdır. Kıbrıslı Türkler bunu başarmış ve kenetlenmeyi bilmiştir. Yönetim boşluğunun olduğu bu dönemlerde Kıbrıslı Türkler arasında İngiliz yönetiminin haksız uygulamalarına karşı gelecek kaçak duruma düşmüş insanlar vardır. *Hasan Bulli* kardeşler ve *Cemal Mida* buna örnek olarak verilebilir (Atun 2008: 42-46; Aksoy 2001; 2006). Bu kişilerin eşkıya mı kahraman mı olduğu konusunda yapılan tartışmalar bir kenara bırakılmalıdır. O dönemin koşulları dikkate alındığında, Rum zenginlerin güdümüne girmiş İngiliz yerel yöneticilerine karşı direnen bu insanlara Kıbrıslı Türklerin sempati duyması gayet doğaldır. Bunları tasvip etmeyenler de olmuştur ancak haksızlığa uğradığı hâlde idareden gerekli ilgi ve alakayı göremeyen, sesini duyuramayan sıradan bir köylünün Hasan Bulli kardeşleri kahraman olarak görmesi yadigarınamamalıdır. Halk nezdinde yaptıkları onaylansın veya onaylanmasın neticede bu insanlar için türküler, destanlar yazılır. Daha doğrusu yaptıkları işler destanlaştırılır, sonrasında bu kişiler birer simge haline gelir. Bozkurt'un da vurguladığı gibi 'Özünde sıradan cinayet olan olaylardan kaynaklanan kanun kaçakları bile halkta sempati yaratmış, halk onları beslemiş ve korumuştur' (Bozkurt 2001: 6). Kırsalda ve köylerde durum böyle iken şehirlerde de okumuş, meslek sahibi, Kıbrıs Türkü'nün haklarını savunan, halka yardım eden insanlar saygı görür, sevilir. Var oluş mücadelesinde önder ve ağabey olarak nitelendirilir. Faaliyetleri takip edilir, olumlu yönde algılanır. Mesele bir cinayet de olsa bu cinayete bir kompo, bir tuzak gözıyla bakılır. O nedenle Doktor Behiç'in karısını öldürmesi olayı destan olarak kayda geçer. Ozan'ın ifadelerinde bunu sezinlemek mümkündür. Ona göre büyük kayıp Doktor'un ölmesidir. Ölümüne sebep olan ise 'bir karı'dır:

(...) *Oluk gibi yaş akmaya başladı gözünden, gül gibi soldu, kırmızı çehresi oldu sapsarı, Doktor'un mevtine sebep oldu bir karı* (İslamoğlu & Öznur 2010: 21-30)

Destanlaşmış anlatımlar, önceki bölümlerde vurgu yapılan simge hâline getirme geleneğinin üzerine oturur. Doktor Behiç Destanı da Kıbrıs Türk halk edebiyatı ürünlerinde kayda değer bir geçmişi ve zemini olan bu türün bir devamı, şehir yansımasıdır. Kırsal bölge kaçaklarıyla ilgili anlatımların merkezini oluşturan haksızlığa direnme teması, burada namus üzerine yönelir. Çobanoğlu'nun da belirttiği gibi, Hasan Bulliler'in temelinde yatan kültürel motivasyon Zeybek kültürüne dayandırılabilirken, Doktor Behiç ve Arap Halid'in cinayetleri 'namus' ekseninde çözümlenebilir (Çobanoğlu 1999: 31).

Rum halk ozanı Haralambos Mihail tarafından yazılan Rumca Fatma Hanım Ağıdı'na bakıldığında, cinayete kurban giden Fatma Hanım'ın ölümüne duyulan üzüntü öne çıkarken Doktor Behiç doğrudan bir katil olarak gösterilir. Türkçe destanda Doktor'a yönelik hissedilen sempati Rumca ağıtta yoktur. Böyle olması da gayet olağandır. Kıbrıs'ta toplumlararası çatışmaların henüz başlamadığı yıllarda, bu küçük ada ülkesinde meydana gelen insani ve toplumsal vakalar Türk - Rum ayırt etmeksizin herkesi derinden etkiler. Fatma Hanım'ın trajedisi de ülke çapında tesir etmiş olaylardan biridir. Haralambos'un ağıdında geçen 'Ağlayışı Kuzeyden Güneye dek iştiliyordu' ifadesi bunu açıkça gösterir. Rumca ağıtta Fatma Hanım'ın soylu ve bilinen bir aileden geldiği, birçok kişi tarafından evlilik teklifi almasına karşın Doktor'la evlendiği anlatılır. Türkçe ağıttan farklı olarak öldürüldüğü sırada hamile olduğu vurgulanır. Ayrıca Fatma Hanım'ın masumiyetini, güzelliğini, soyluluğunu ve namusunu vurgulayan benzetmeler, istiareler dikkat çekicidir:

(...) Ünlü aileden gelen Hüsnü Beyin kızıydı, güzellikte ve namusta ünlüydü, iyi bir aile kızı hem zengin hem soyluydu (...) Aynı zamanda birkaç aylık da hamileydi (...) Altın kuşçuk güzel bir ağacın üstünde ağlıyordu, o altın güvercinin adı Fatmaydı (İslamoğlu & Öznur 2010: 13).

Rumca ağıtta Doktor Behiç'i olumlu yönde gösteren hiçbir ifade yoktur. Suçlayıcı bir üslup ile içki ve âlem düşkünü, ailesini düşünmeyen, kavgacı biri olarak yansıtılır. Hatta Türkçe ağıtta 'kimsenin namusuna göz dikmeyen; peşinden koşan kızlara dahi yüzünü kaldırmayıp bakmayan' bir kişi olarak anlatılan Doktor Behiç, Rumca ağıtta bilakis 'kaldırma düşkünü' olarak gösterilir:

(...) Çılginlığı ateşlenmiş baruttan da betardi (...) Sürekli sarhoş geziyormuş, gündün güne de ayyaş bir hale geliyormuş, kazandığı paraları saçıp savuruyormuş, karısına sormuyormuş, isterse çıplak dolaşsın, kazandığı onca paradan hiç artırdığı yokmuş, kazandığı paraları içkiye veriyormuş, beri yandan kadınlara da düşkünlüğü varmış (İslamoğlu & Öznur 2010: 14).

Toplumsal alışkanlıklar, gelenek görenek, kültürel motivasyon ve kodlar, mensubiyet gibi değişkenler, bir kadın olarak Fatma Hanım'ın yansıtılma şeklini de belirliyor. Dile, üsluba ve seçilen kelimelere tesir ediyor. Toplumda kişilere biçilmiş roller ve sahiplenme düzeyi, onların yaptıklarına bakışı da ister istemez etkiliyor ve bazı zamanlarda suçluyu masum ve kader kurbanı şeklinde gösterebiliyor. Fatma Hanım, bir kıskançlık ve aile içi tartışmaya kurban gitmiş gözükse de gerçekte mahalle baskısı ve kültürel ortamın kişileri üzerinde yarattığı etki sonucu Doktor Behiç'in elinde bir silaha dönüşen baskılanmanın kurbanı olmuştur denilebilir. Öte yandan cinsiyet rollerinden hareket edilerek toplumsal bakış açısıyla düşünüldüğünde 'Kadın ve erkek arasındaki farklılığın biyolojik olarak doğuştan getirilen farklılığın ötesinde bireyin yetiştiği toplumdaki kaynaklanan ve içerisinde yaşadığı toplumda var olan kültürel ve sosyal faktörlere bağlı olarak' ortaya çıktığı görülmektedir (Horney 1991). Kadın erkek rollerine ve bunların meydana gelen olaylardaki hukuksal yönüne vurgu yapan Şahin, 'Toplumsal cinsiyet rollerinin bebeğin

doğumundan önce cinsiyetinin belli olması ile birlikte ve doğumun hemen ardından da toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kurguların bebeğe içine doğduğu aile ve sosyal çevre tarafından aktarıldığını' dile getirir (Şahin 2012). Kadınlığın ve erkekliğin bu temsilleri, kuşaklar arasında aktarılan, öğrenilen, içselleştirilen ve her bir cinsiyetin diğerinden tutum, beklenti ve ilişkilerini belirleyen temel unsurlar hâline gelmektedir. Bilgin'in ifadesiyle 'Kadınlık ve erkeklik kuşaklar arasında iletilen, kadın ve erkeğe ait kalıplar hâlinde kuşaktan kuşağa aktarılan değerler hâline' gelmiştir (Bilgin 2016).

Ağıt-destanlarda tercih edilen ifade şekilleri ve anlatımın, yukarıda sözü edilen kalıplara bağlı olarak geliştiğini düşünmek mümkündür. Nitekim destan yazarı, kadın erkek rollerinin şekillendiği ve anlam yüklendiği bu ortamın içinde yer almaktadır. Sanatsal yaratıcılık ve psikanaliz konularında önemli çalışmaları bulunan Parman'ın da vurguladığı gibi 'Hiçbir yaratıcı edimin yaratıcısının bilinçdışından ayrı düşünülmemeyeceği' bir gerçektir (Parman 2009). Rumca ağıtta Doktor Behiç'e yönelik olumsuz bir tutum sergilenmesi konusu ise, kişiler ve olayla ilgili sahip olunan bilgilerin farklı oluşu ile açıklanabileceği gibi, ozanların hitap ettiği kitlenin beklentilerini karşılama isteği ile de açıklanabilir.

2. Gülsüm Hanım ve Halid Arab

Halid Arab Destanı veya diğer adıyla Gülsüm Hanım Destanı (Ağıdı), Halid Arab olarak bilinen Halid Mehmed Aziz'in 16 Eylül 1923 tarihinde Gülsüm Hanım'ı 21 bıçak darbesiyle öldürmesini konu edinen bir ağıt destanıdır. Halid Arab 28 yaşında evli ve üç çocuk sahibi, Lefkoşa Sarayönü'ndeki kebabçı dükkânı ile geçimini sağlayan bir esnaftır. Çevresi tarafından kabadayı, özellikle içtiği zamanlarda kolayca sinirlenip kavga eden birisi olarak tarif edilir. Buna karşın 'iyi kalpli ve yardımsever oluşu nedeniyle arkadaş çevresi tarafından sevilir, sayılır' (Sayıl 2001: 100). Halid Arab'ın hikâyesi ve destanda geçen yaşamı külhanbeyi, kabadayı hikâyelerini andırır. Geçmişten günümüze bu tür hikâyeler ilgi görmüş, heyecanla anlatılmış ve dinlenmiştir. Belki de bazıları için deşarj olma, rahatlama vesilesi olmuştur. Psiko-sosyal ve kültürel açıdan incelenmesi gereken bu tiplerden biri de Halid Arab'dır. Kamuya açık bir ortamda bağırıp çağırmak, kavga etmek ve sonrasında karakolda birkaç saat veya gün geçirmek onun için sorun değildir. Yasa ve hukuktan yana herhangi bir çekincesi olmadığı için etrafına korku vermek de hoşuna gider. Evlidir ama dost hayatı yaşamaktan çekinmez. Hatta bu onun için kabadayılığın bir gereğidir de. Ancak bu yaşam tarzı doğal olarak maddi sıkıntıları da beraberinde getirir. Çalışıp para kazanmak ve çocuklarını, ailesini geçindirmek zorundadır. Kavga edip insanlara korku vererek yaşamak ve günlerini polis hücrelerinde geçirmek kolay değildir. Kebab ve çorba yapar, geçimini sağlamaya çalışır ama alışkanlık hâline getirdiği olumsuz hareketlerinden vazgeçemez.

Gülsüm Hanım ile dostluğu vardır. Gülsüm Hanım zaman ilerledikçe Halid Arab'dan rahatsız olur ve ondan uzaklaşmak ister ancak bu kolay değildir. Nitekim karakollarda yatıp kalkmayı alışkanlık hâline getirmiş Halid Arab bu ilişkiye son vermek istemez. Takıntı hâline getirerek biraz içince soluğu Gülsüm'ün kapısında alır, bağırır çağırır ve onu tehdit eder. Sahip olunamı kaybetme korkusuyla hareket eden Halid Arab, araştırmacı Kolburan'ın ifadesiyle 'Karşısındakini kendi benliğini bütünleyici bir nesne olarak algılama' durumuna gelmiştir (Kolburan 2017: 196). Durum böyle iken Halid Arab bir gece Gülsüm Hanım'ın evine uğrar. Gülsüm'den yine red cevabı alınca çılgına döner. Eve zorla girerek yanında taşıdığı bıçak ile Gülsüm'ü öldürür. Cinayet esnasında kendisi de yaralanmıştır. Sonrasında kaçıp bir süre izini kaybettirse de almış olduğu yaralara dayanamaz ve teslim olur. Akabinde yargı süreci başlar ve diğer cinayet faileri gibi idam

edilir (Sayıl 2001). Böylesine dikkat çekici bir olayın halka anlatılması, ulaştırılması gerekmektedir. Kitle iletişim olanaklarının sınırlı olması, bu tür hadiselerin topluma doğrudan ulaşmasını ve halkın anlayacağı bir dilin ortaya çıkmasını zorlaştırır. Destan türü bu durumlarda devreye girer. Nitekim âşık tarzı edebiyat geleneğinin sözlü ortamdan yazılı edebiyat geleneğine geçmesiyle birlikte ‘Destanların dinleyici/okuyucu yapısının kitleleştiği ve bunları alıp okuyan çok daha geniş bir gelenek çevresi olduğu’ araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir (Çobanoğlu 2000: 142-143). Halid Arab Destanını kimi kaynaklara göre halk ozanı Ahmet Babacan, kimilerine göre Lokman Hekim adıyla bilinen Dr. Hafız Cemal kaleme almıştır. Halk arasında ‘Aynalı’ olarak bilinen Mustafa Aynalı’nın bu ağıt destanı yeniden yaratıp çoğalttığı ile ilgili görüşler de mevcuttur (Yaşın 2001: 19; Gökçeoğlu 1993). Halid Arab’ın yaşam tarzı, Gülsüm Hanım’ın cinayete kurban gitmesi, sonrasında yaşanan pişmanlıklar ve geri döndürülemez idam süreci destanın merkezinde yer alır. Olaylar kronolojik olarak anlatılır ve kişiler tüm yönleriyle yansıtılır. İyi yönler övülür, kötü yönler eleştirilir ve kabul edilmez. Ancak destanın genelinde, kullanılan ifade ve kişileri yansıtmaya şekline bakıldığında, toplumsal kabullere uygun davranıldığı görülür. Taraf tutma da ona göre belirlenir. Neticede bu ağıt destanlar, dönemin popülar yazın türleridir. İlgi çekmesi, talep görmesi ve maddi kazanç getirmesi de beklendir. Toplumun genel temayülü, kabul edilebilir özellikleri bu destanların oluşumunda önemli etkiye sahiptir. Çobanoğlu, destanların hitap ettiği kitleye uygun oluşturulması sürecinin Max Lüthi tarafından ‘Amaç yönelimi’ (goal-orientation) şeklinde adlandırıldığını belirtir. Amaç yöneliminin ‘Meydana getirilecek olan edebî ürünün, yer aldığı geleneğin ölçülerinde gelenekçi olan dinleyicilerinin arzu, ihtiyaç ve duymak istediklerini iyi bilen sanatkarın bunlardan hareketle konusunu seçip oluşturmasında etkili olduğu’ ifade edilir (Çobanoğlu 2000: 90). Buradan hareketle destan yazarının Gülsüm Hanım’ı bir kadın olarak nasıl yansıttığına bakmak gerekiyor. Halk ozanı Ahmet Babacan’ın yazdığı Doktor Behiç Destanında cinayete kurban giden Fatma Hanım’ın güzelliği, masumiyeti, namuslu oluşu ve soylu kişiliği öne çıkarılmıştı. Doktor’a yönelik açıkça söylenemese bile bir sempati duyulduğu görülmüştü. Halid Arab Destanına bakıldığında bir kadın olarak Gülsüm Hanım’ın güzelliğinden söz edilmekte fakat genel olarak olumsuz yönlerin altı çizilmektedir:

Gülsüm Hanım bildiğimiz bir kadın, çok beğlerden yedi hesapsız altın, çünkü bir kişi ile kalmazdı, olmuştu bayağı bir firavun. Kendisi çok genç değil parlaktı, mavi gözlü hem semiz yuvarlaktı, saçları lepiska kaşları çatık, hasılı beyaz hünkarlara layıktı. Bir beğden diğer beğe kaçar, en sonunda kalmıştı naçar, büyüklerin itibarını kaybetmiş, sonra Halid Arab’a çatar (Yorgancıoğlu 2001: 372).

Destanda Gülsüm Hanım’ın birçok kişi ile birlikte olup paraya dayalı ilişkiler yaşadığı dile getiriliyor. Anlaşıldığı kadarıyla Gülsüm Hanım, dönemin ahlakçı bakış açısına göre olumsuz algılanmış ve yargılanmıştır. Hayat kadını olarak nitelendirilmiş; özel yaşamı üzerinden hareket edilerek toplum nezdinde mahkûm edilmeye çalışılmıştır. Cinayeti meşru gösterme derecesinde olmasa da sonradan anlatılacak olaylar için hafifletici bir neden aranmaktadır. Destanda Gülsüm Hanım’ı olumlu yönde gösteren bir ifade neredeyse yok gibidir. Yalnızca bir cümle ile ‘hünkarlara layık’ güzelliği anlatılır. Değersizleştirme yapılarak cinayetin yarattığı gergin ortam yumuşatılmak istenir. Günün sonunda hayatını kaybeden suçsuz bir kadındır. Evli ve üç çocuk sahibi, kabadayılıkta ün yapmış, hücrelerde yatmayı alışkanlık haline getirmiş birinin kadın cinayeti işleminin meşru bir dayanağı olamaz. Ancak ağıt destanlarda, yas tutma ve tuturma amacından farklı olarak kahramanı önemsettirme isteği de görülebilmektedir. İlgi uyandırma ve

dikkat çekme gayesiyle yapıldığı düşünülen bu anlatım şekli, geçmişte yaşanan benzer hadiselerin doğru zeminde ele alınmasını zorlaştırır. Bu noktadan hareketle savunmasız bir şekilde, suçu günahı olmadığı hâlde ölüp giden insanların popülarite uğruna bir figüran gibi gösterildiği, birkaç dize ile bahsedilip geçilen yaşamların metinlerde geri planda bırakıldığı söylenebilir. Destan yazarlarının bu şekilde bir yol izlemesinde, yukarıda bahsedilen *amaç yönelimi* (goal orientation) yanında, ilgi çekici hadiseler üzerinden mesajlar verme isteği de yatmaktadır. Âşık Şaban Sakal, Çobanoğlu'na verdiği bilgilerde destan yazarlarının bu gibi konuları ele almadaki maksadını şu şekilde ifade eder: 'Destan satarken bizim söylediğimiz konu şuydu: İbretlik destan. Mesela sınır kavgasından dolayı kardeşini öldürmüş, içki içen biri kavga çıkarmış, birini öldürmüş (...). İşte böyle şeylerin olmamasını temenni ederdik ve bunlar ibretlik destandı; tabii bir yerde para için de yapardık. Halk bunu zevk için, ibret için alır okurdu' (Çobanoğlu 2000: 217). Halid Arab Destanı'nın konu edindiği olaylar zinciri de aynı şekilde dikkat çekicidir. Ancak bu destanın insanlarda uyandırdığı etkinin tam olarak 'ibret' noktasına ulaşip ulaşmadığı ile ilgili kesin bir yargıda bulunmak mümkün değildir.

3. Köy öğretmeni Feriha'nın dramı

1930'lu yıllarda öğretmen olarak Geçitkale (Köfünye) köyüne tayin edilen Feriha öğretmenin ve ailesi, köyde kendisine âşık olan Mehmet Emir Mustafa'nın gazabına uğrar. Geçitkale köyü bugün Güney Kıbrıs'ta kalmıştır. Geçitkale köyünün genç ve yakışıklı delikanlılarından Mehmet, ilk görüşte âşık olduğu Feriha'yla evlenmek ister. Birkaç kez bunu dile getirir, kaçmayı teklif eder, annesinden istetir fakat Feriha'dan olumlu cevap alamaz. Feriha ile Mehmet, evlerinin yakın olması nedeniyle ailece yakın komşuluk ilişkisi kurarlar. Mehmet'in ailesi, oğullarının aksine onun şehirli bir öğretmenle evlenmesine razı değildir. İki aile arasındaki bu komşuluk, Feriha'nın Mehmet ile evlenmeye razı olmaması nedeniyle bir aile katliamına dönüşür (Sayıl 2003). Sayıl'ın verdiği tarihe göre Mehmet Emir Mustafa, 18 Kasım 1931 akşamı öğretmenin evine gider ve ailesi ile tartışır. Yaşanan arbede sonunda Mehmet, elindeki bıçak ile Feriha'nın annesi ile kız kardeşini bıçaklar. Annesi Melek Hanım aldığı üç bıçak darbesi ile hemen orada ölür. Feriha'nın kız kardeşi Rasiha yaralı olarak kurtulur ancak kısa süre sonra o da hayatını kaybeder. Bu sırada Mehmet, olaylara sen sebep oldun, benden sana hatıra kalsın diyerek bıçak ile Feriha'yı kalçasından yaralar (Sayıl 2003: 150). Sonrasında başlayan yargılama süreci sonunda Mehmet idam edilir.

Âşığına olumlu cevap vermediği için ailesini kaybeden, hayatı altüst olan Feriha öğretmenin bu acı olayı Kıbrıs'a yayılır, günlerce konuşulur ve bir destan kaleme alınır. Hangi ozan tarafından yazıldığı tam olarak tespit edilemeyen 'Anayıla Muallime Gızın Gatili Destanı' otuz dizeden oluşan bir ağıt destanıdır. Kıbrıs ağzının yoğun olarak görüldüğü destanın tam metni, araştırmacı yazar Gökçeoğlu tarafından derlenmiş ve tanıtılmıştır (Gökçeoğlu 2003: 153). Kırsalda yaşanan bir aşk cinayeti böylece kayıtlara geçmiş, hafızalara kazınmış olur. Mehmet bir köylü çocuğu, sevdiği kız ise okumuş ve şehirlidir. Dünyaları farklıdır. Hayata bakışları, gelecekte beklenenleri, yaşam şekilleri birbirine uymaz. Mehmet'in ailesi belki de gerçeği görmüş ve oğullarına bu evlilik konusunda destek vermemiştir. Feriha, bir komşu ve arkadaş olarak gördüğü Mehmet'in gurur meselesi yaparak işleri bu noktaya taşıyacağını tahmin edememiştir. Bir sonbahar akşamında Geçitkale köyünde işlenen bu cinayet, temelde köylü-kentli çatışmasının bir tezahürüdür. Çevresi tarafından sevilen, çalışkan ve yakışıklı Mehmet, köyünden bir kızı istemesi hâlinde belki de bunu daha kolay gerçekleştirebilecekti. Ama o farklı bir hayalin peşinden gider. Şehirden gelen bakımlı, okumuş ve güzel öğretmen onun dikkatini çekmiştir. Feriha

öğretmen, nezaket kuralları gereği yeni geldiği köyde insanlara yakın davranır. Duvar komşusu Mehmet'e de şüphesiz güler yüz gösterir, onunla sohbet eder. Öğretmenin mesleği gereği sergilediği bu davranışlar, Mehmet'i bir akıntıya sürüklemiştir. Mehmet kendine güvenmekte, istediğini alabileceğine inanmaktadır. Destan metnindeki ifadelerden anlaşıldığı üzere gerçekler onun zihninden ve gönlünden geçirdiği gibi masum değildir (Gökçeoğlu 2003). Özellikle 1930'lu yılların sosyal ve ekonomik koşulları düşünüldüğünde, şehirden gelen okumuş bir öğretmenin köydeki okumamış bir gence evet deyip köy yaşamını tercih etmesi mümkün gözükmemektedir. Gönül verip evet dese bile, karşısında dönemin bilinçaltı refleksleri ile hareket eden ailesi ve yakınlarını bulacaktır. Araya örülmüş bu duvarları yıkmak zordur. Mehmet bunu aşmaya çalışmış ve bedelini hem iki cana kıyarak hem de kendi canıyla ödemiştir. Anayıla Muallime Gızın Gatili Destanı, TRT Müzik Dairesi tarafından 1615 repertuar sıra numarası ile Türk Halk Müziği arşivine alınmıştır. Metinden seçilen birkaç dize örnek olarak aşağıda verilmiştir:

(...) *Aglar sövler Beyaz Ahmed Feriha'm, hem haremim gidi hem de Rasiha'm, Abosdol onbaşı aldı ifade, görülmedi böyle cinayet dünyade (...) Mapısane kapısı denize garşı, yağdı beni Feriha'mın gözü gaşı, Feriha'm sebep oldu, ben asılacam halka, aleme garşı* (Gökçeoğlu 2003: 153-154).

4. Ağabeyi tarafından öldürülen Gönyelili Hacer

Çolak Hasan Dayının kızlarından Hacer, 1947 yılı Mart ayında Lefkoşa'ya bağlı Gönyeli köyünde, mandıralar bölgesinde abisi Yusuf tarafından öldürülür. Henüz 13 yaşındaki Hacer'in mandırada koyunları kovalamak için attığı bir taş, yanlışlıkla abisi Yusuf'un çok sevdiği keçisine denk gelir. Keçi hamiledir. Aşırı derecede sinirlenen abisi, karnına taş isabet eden bu keçinin yavru düşürmesi halinde Hacer'i öldüreceğini söyler. Abisinin bu sözünü pek fazla dikkate almayan küçük Hacer işlerine devam eder ve akşam olunca her zamanki gibi evine gider. Ancak geceleyin hamile keçi yavru atar. Ertesi gün yemek götürmek için eşek sırtında mandıraya giden Hacer, sınırdan çıldırmış bir şekilde kendisini bekleyen abisi ile karşılaşır. Eşekten iner inmez, henüz ne olduğunu anlayamadan, aldığı topuz darbesiyle yere yığılır. Gözü dönmüş Yusuf, yerde savunmasız bir şekilde yatan kardeşini öldürünceye kadar vurmaya devam eder. Hayatının baharında küçük bir kız çocuğu, suçü günahı olmadığı hâlde bu şekilde bir ölümle tanışır. Aslen Gönyelili olan 1942 doğumlu Araştırmacı Mustafa Gökçeoğlu, bu olay yaşandığında henüz 5 yaşında bir çocuktur. Yazar, dönemin köy ozanı Kara Hasan (Hasan İbrahim Çavuş)'ın Hacer için bir ağıt yaktığını ve yıllarca süren araştırma sonunda ağıdın tam metnini Havva Destebe adlı kaynak kişiden derlediğini söyler (Gökçeoğlu 2003: 164-167). Hacer'e Ağıt adını taşıyan bu ağıt destan toplam 16 dörtlükten oluşmaktadır.

Kardeş cinayeti işleyen Yusuf idama mahkûm edilir. Anlatılanlara göre Yusuf'un babası Çolak Hasan, bir çocuğunu kaybetti, diğerini de kaybedemem diyerek dönemin ünlü avukatı Fuat Bey'in yanına gider ve ondan yardım ister. Yusuf'a deli raporu alınır ve idamdan kurtarılacak cezası ömür boyu hapse çevrilir (Gökçeoğlu 2003: 164). Ölümün ardında başka sebepler olup olmadığı konusunda kesin bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Öfkenin saldırganlığa dönüşmesi sonucu yaşamdan koparılan Hacer'in ağıdında, masumiyet ve suçsuzluk vurgusu öne çıkar. Katil idamdan kurtulmuş olsa bile ağıttaki ifadeler onun idamdan daha ağır bir ceza alması gerektiğini dile getirir:

(...) *Hacer yoktur bir günahın, mahşere kalmasın ahın (...) Böyle canavarlık olmaz, bir vahşidir bu cana kıyılmaz, parçalasınlar seni Yusuf, çünkü idam sana çok az (...) Ellerini cellat kessin, çünkü idam sana çok az* (Gökçeoğlu 2003: 165-166).

Sonuç

Kıbrıs'ta ağıt yakma ve söyleme geleneği bugün devam etmese bile geçmişten günümüze ulaşan ağıtlar Kıbrıs Türk halk kültürü ve bazı toplumsal olaylar hakkında bilgiler verir. *Kıbrıs Türk Ağıtlarında Kadın Cinayetleri* adlı bu çalışmaya konu edilen metinler, birtakım kaynaklarda destan olarak isimlendirilir. Çarpıcı ölüm hadiselerinin yas tuturma amacıyla kaleme alındığı bu eserler gerçekte ağıt destanlardır. Kadının konu edildiği Kıbrıs Türk ağıt destanları incelendiğinde kıskançlık, dedikodu, öfke ve reddedilme sonucu işlenen kadın cinayetlerinin öne çıktığı görülür. Yaşanan bu hadiselerde toplumsal baskı ve kişilerin içinde bulunduğu ortamın büyük etkisi vardır. Kişisel özelliklere bağlı olarak gelişen olumsuz durumlar yanında, doğruluğu tartışmalı olan söylenti ve dedikoduların etkisinde kalınıp istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Buradan hareketle, cinayet işleme noktasına gelen bireylerin ve bu ortamın oluşmasına etki eden toplumsal/çevresel faktörlerin irdelenmesine ve daha farklı çalışmalar kapsamında ele alınmasına ihtiyaç vardır.

Kıbrıs Türk toplumu, geçmişten günümüze uzanan siyasal-sosyal şartlara bağlı olarak değişimler yaşamış ve bunu gündelik hayatında hissetmiş bir halktır. Bu değişim kırsal bölgelerde ve kentlerde farklı şekilde kendini göstermiştir. Yaşanan dünya savaşları, o günün koşullarında bir sömürge ülkesi olan Kıbrıs'ı doğrudan olmasa da İngiliz idaresinin politikaları bağlamında etkiler. Özellikle dar gelirli ve toprağa bağlı köy halkı adeta unutulur. Eşkıyalar ve kanun kaçakları dağları mesken tutar, yönetime başkaldırır ve etrafa korku salar. Kentlerde ise toplumun önde giden okumuş aydınları bu halk için bir umut kaynağıdır. Yönetici durumundayken yönetilen azınlık statüsüne itilmeye çalışılan halkın umut bağladığı kişilerdir. İletişim, haberleşme ve ulaşım imkânları sınırlıdır. Ortalama sayılabilecek bir vatandaşın ülkedeki gelişmelerden ve olaylardan haberdar olması kolay değildir. Böyle bir ortamda halk ozanları, yazdıkları edebî türler yoluyla halka ulaşmayı başarmıştır. Ortaya çıkarılan halk edebiyatı ürünlerinin adı ve şekli ne olursa olsun ihtiyaca cevap verilmiştir. Bu bağlamda destan, ağıt ve türküler, yerine göre halkı coşturmuş, eğlendirmiş, yerine göre hüznlendirmiş ve ağlatmıştır. Önemli bir olay veya tanınan bir kişi ile ilgili sözlerin adı destan, destanda ölen biri varsa ona ağlayanlar için ağıt ismi kullanılır olmuştur. Halk ozanlarının üslubu ve hadiseye bakış açıları bu destanlara şeklini vermiş, ağıt destan adıyla tasnif edilen ve bu çalışmada ele alınan metinlerde okuyucunun duygularına tesir etmek amacıyla özel çaba harcadığı görülmüştür. Benzetmeler, tasvirler, övgüler ve yergiler özenle icra edilmiş, kültür, yaşam biçimleri ve çevre özellikleri de ister istemez ozanın tavrını etkilemiştir. Haber değeri taşıyan ve hakkında destan yazılması uygun görülen hadiseler ozanın becerisine, anlatım ve hayal gücüne bağlı olarak şekillenmiş, ibret alınacak veya merakla, zevk için okunabilecek metinler ortaya çıkmıştır. Destan yazarları kendilerini üne kavuşturan, maddi olarak gelir elde ettikleri bu türün toplum nezdinde daha saygın olabilmesi için iyiyi, doğruyu, faydalıyı telkin etme gibi bir misyonu da kendilerinde görmüşler, yeri geldiğinde ahlakçı bir tutum da sergilemişlerdir. Kıbrıs Türk ağıtlarındaki kadın cinayetlerine odaklanan bu çalışma ile söz konusu toplumsal yapının ağıt destanlardaki bakış tarzını etkilediği ortaya çıkarılmıştır. Nitekim kadına saygı ve merhamet, diğer tüm edebî türlerde olduğu gibi Kıbrıs Türk ağıtlarında da kendini göstermiş ancak dönemin şartlarına bağlı olarak erkek egemenliğinin ön planda olması, mağdur ve maktul konumundaki kadının bireysel yönünü pek fazla öne çıkarmamıştır. İsteklerini ve sosyal hayattaki konumunu bir kadın gözünden değil gelenekçi yaklaşımın erkeğe biçtiği perspektif üzerinden görmüştür. Ölüm anlatılmış ancak ölüme giden sürecin muhakemesi yeterince yapılmamıştır. Doktor Behiç gibi

topluma mal olmuş birinin idamına ‘sebepe oldu bir karı’ ifadesinden de anlaşıldığı üzere odak noktası kadından uzaktır. Genel olarak destanların ve özeldede ağıt destanların o dönemin popüler yazın türleri olduğu düşünüldüğünde, bu üslup ve yaklaşım tarzının rağbet gördüğü; halk ozanlarının da buna uygun tutum belirledikleri anlaşılmıştır.

Kıbrıs Türk Ağıtlarında Kadın Cinayetleri adlı bu çalışma neticesinde aile içi anlaşmazlıklar, namus, şiddet ve aşk cinayetleri ekseninde ortaya çıkan vakaların psiko-sosyal ve kültürel yönden incelenmesine uygun bir malzeme ortaya konulmuştur. Bu verilerden yola çıkılarak yeni çalışmalarda, sosyal bilim araştırmalarının birbirini tamamlamaya dönük anlayışı ile çok yönlü analizlerin ve incelemelerin yapılması beklenmektedir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçam, Zeki. “Aşık Tarzı Şiir ve Destan”. İ. Bozkurt & O. Karakartal (Ed.), *Kıbrıs Türk Edebiyatı Tarihi*, C.1, 245-307. Ankara: Kıbrıs Türk Edebiyatı Araştırma ve Tanıtma Projesi Yayını, 2019.
- Aksın, Mehmet. “19. Yüzyılda Osmanlıda Bir Kadın Cinayetinin Anatomisi ve Kadın Cinayetleri”. O. Köse (Ed.), *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın I*, 561-568. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2016.
- Aksoy, Özben. *Vreççalı Mıda I*. Lefkoşa: Yazarın kendi yayını, 2001.
- _____. *Vreççalı Mıda II*. Ankara: Öncü Basımevi, 2006.
- Atun, Suna. “Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ağıt”. S. Atun & B. Fevziöglü (Ed.), *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler, Belgeler, Araştırmalar*, C.3, 367-390. Gazimağusa: SAMTAY Vakfı Yayınları, 2003.
- _____. *Kıbrıs Türk Edebiyatı*. Gazimağusa: SAMTAY Vakfı Yayınları, 2008.
- Aydın, Hilal. “Ataerkil Toplumdaki Kadın Konumu Açısından Ağıt Geleneğine Bir Bakış”. *Milli Folklor*, 18(7), 108-113, 2006.
- Ayvazoğlu, Beşir. “Mersiye mi Hicviye mi?”. *Fikret*, 288-293, İstanbul: Everest Yayınları, 2019.
- Bilgin, Rifat. “Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 219-243, 2016.
- Bozkurt, İsmail. “Kıbrıs Türklerinde Halk Edebiyatı Bakımından Destan Geleneği”. S. Atun & B. Fevziöglü (Ed.), *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler, Belgeler, Araştırmalar*, C.1, 1-6. Gazimağusa: SAMTAY Vakfı Yayınları, 2001.
- _____. *Kıbrıs Türk Halkının Siyaset Kurumu Üzerine Deneme*. Lefkoşa: Zeytin Yayınları, 2015.
- Carrey, David ve Gabriela Torres. “Precursors to Femicide: Guatemalan Women in a Vortex of Violence”. *Latin American Research Review*, 45(3), 142-164.
- Ceylan, Suzan, Canay Doğulu ve Gülçin Akbaş. “Namus Adına Kadına Yönelik Şiddete Dair Sosyal Temsiller: Karma Yöntemli Bir Çalışma”. *Türk Psikoloji Yazıları*, 19 (özel sayı), 50-60, 2016.
- Çobanoğlu, Özkul. “Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Halk Kahramanı Kalıbı Sosyo-psikolojik İşlevleri”. *Milli Folklor*, 11(41), 29-35, 1999.
- _____. *Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Esen, A. Şükrü. *Anadolu Ağıtları*. P.N. Boratav & R. Dor (Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Fedai, Harid. “Eski Basımımızdan: Dr. Behiç Davası”. S. Atun & B. Fevziöglü (Ed.) *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler, Belgeler, Araştırmalar*, C.2, 105-143. Gazimağusa: SAMTAY Vakfı Yayınları, 2002.
- Fevziöglü, Bülent. “Fatma Hanım’ın Kalçasındaki Siyah ‘Ben’; Cinayet... İdam... Bir Destan ve Bir Ağıt Türkü”. <https://www.yeniduzen.com/fatma-hanimin-kalçasındaki-siyah-ben-cinayet-ıdam-bir-destan-ve-bir-agıt-turku-92482h.htm> (2017, Ağustos 1).
- Fevziöglü, Nesrin. “Gelin Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, 73-92, 2010.
- Gökçeoğlu, Mustafa. *Aynalı’nın Okuduğu Şiirler (Kıbrıs Destanları)*. Lefkoşa: Gökçe Yayınları, 1993.
- _____. “Anayıla Muallime Gızın Gatili Destanı”. S. Atun & B. Fevziöglü (Ed.), *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler, Belgeler, Araştırmalar*, C.3, 153-156. Gazimağusa: SAMTAY Vakfı Yayınları, 2003.
- Görkem, İsmail. *Türk Edebiyatında Ağıtlar, Çukurova Ağıtları, Metin-İnceleme*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.

- Horney, Karen. *Kadın Psikolojisi*. S. Budak (Çev.), Ankara: Öteki Yayıncılık, 1991.
- İslamoğlu, Mahmut ve Şevket Öznur. *Kıbrıs Türk ve Rum Halk Edebiyatlarından Örnekler*. Lefkoşa: Gökada Yayınları, 2010.
- Kaba, Hüseyin. *Çılgık Çılgığa Lefkoşa II; Üç Ozan Beş Destan*. Lefkoşa: Okman Yayıncılık, 2015.
- Kolburan, Şahide Güliz. “Kadın Cinayetleri Konusunda Nedensel Bir Değerlendirme: Sahip Olma Gütüsü”. *Adli Tıp Bülteni*, 22(3), 194-199, 2017.
- Öznur, Şevket. “Ağıt”. İ. Bozkurt & O. Karakartal (Ed.), *Kıbrıs Türk Edebiyatı Tarihi*, C.1, 115-126. Ankara: Kıbrıs Türk Edebiyatı Araştırma ve Tanıtma Projesi Yayını, 2019.
- Parmaksız, M. Nuri. “Aşık Edebiyatında Ağıt Konulu Destanlar”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2006.
- Parman, Talat. “Psikanalist ve Sanatçı”. *Psikanaliz Yazıları*, 18, 15-22, 2009.
- Sayıl, Altay. *Kıbrıs'ta Cinayet Kurbanı Kadınlar*. Lefkoşa: Yener Basımevi, 1988.
- _____. “Halid Arab'ın Asılması Öyküsü”. S. Atun & B. Fevzioğlu (Ed.), *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler, Belgeler, Araştırmalar*, C.1, 91-109. Gazimağusa: SAMTAY Vakfı Yayınları, 2001.
- _____. “Köfünye Çifte Cinayeti”. S. Atun & B. Fevzioğlu (Ed.), *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler, Belgeler, Araştırmalar*, C.3, 149-152. Gazimağusa: SAMTAY Vakfı Yayınları, 2003.
- Şahin, Çağatay. “Erkek Egemen Cinsiyetçi Söylemin Türkiye'deki Kadın Haklarına Yansımaları”. *Hukuk Gündemi*, 2012(2), 52-59.
- Şirin, H. Emel. “Kazaklarda Destan Kadınları”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 30, 37-47. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.
- Tarçın, Gülsüm. “Çukurova/İsalı Avşarlarının Ağıt Söyleme Geleneği ve Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.XLIV(2), 237-268.
- Uzunoglu, Büşra. “Karaşar Bölgesi Alevi ve Bektaşilerinde Ölüm Üzerine Yakılan Ağıtlar”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, C.3(1), 120-131.
- Yardımcı, Öznur. “İkinci Yeni Şiirinde Kadın Cinayetleri”. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, sayı 7, 135-152.
- Yaşın, Mehmet. “Kıbrıs Türk Destanları Üzerine Bir Kısa Değerlendirme”. S. Atun & B. Fevzioğlu (Ed.), *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler, Belgeler, Araştırmalar*, C.1, 19-20. Gazimağusa: SAMTAY Vakfı Yayınları, 2001.
- Yorgancıoğlu, Oğuz. *Kıbrıs Türk Folkloru; Duydum, Gördüm, Yazdım*. Gazimağusa: Yazarın kendi yayını, 2001.